

Михайло ЧУЧКО

ОРГАНІЗАЦІЯ УРЯДУВАННЯ В ПІВНІЧНИХ ВОЛОСТЯХ МОЛДАВСЬКОЇ ЗЕМЛІ У СЕРЕДИНІ XIV – ТРЕТІЙ ЧВЕРТІ XVIII ст.

Стаття присвячена організації урядування на території Хотинської, Чернівецької та Сучавської волостей Молдавської землі у період пізнього середньовіччя та в ранній новий час. Автором показано ієрархічну структуру влади, окреслено коло посадових осіб, що здійснювали адміністрування, з'ясовано персональний склад урядників та механізм здійснення ними управлінських функцій у волостях і околах.

У статті вказано, що найвища влада в Молдавській землі була зосереджена в руках господаря (воеводи) та державної ради. Вищою судовою інстанцією для північної частини Молдавії був великий ворник (суддя) Горішньої землі в Дорохої. Менші ворники знаходилися у волосних центрах. У волостях-цинутах владні повноваження здійснювали намісники господаря – пиркелаби або старости, які належали до членів державної ради. У 1741 р. на чолі всіх цинутів Молдавії були поставлені ісправники. В околиці, на які було поділено цинуту, ісправники призначали намісників.

У своєму підпорядкуванні волосні старости-пиркелаби (ісправники) мали численний адміністративно-фіскальний та судовий апарат, а також господарських слуг – служиторів. Останні, крім військової служби, виконували різноманітні доручення у сфері місцевого урядування, фіскалу та судочинства, а також охорони порядку.

Ключові слова: Молдавська земля, Сучавська волость, Чернівецька волость, Хотинська волость, цинут, окіл, влада, управління, урядник, великий ворник, староста, намісник.

Михаил ЧУЧКО

ОРГАНИЗАЦИЯ УПРАВЛЕНИЯ В СЕВЕРНЫХ ВОЛОСТЯХ МОЛДАВСКОЙ ЗЕМЛИ В СЕРЕДИНЕ XIV – ТРЕТЬЕЙ ЧЕТВЕРТИ XVIII вв.

Статья посвящена организации управления на территории Хотинской, Черновицкой и Сучавской волостей Молдавской земли в период позднего средневековья и в раннее новое время. Автором показано иерархическую структуру власти, очерчен круг должностных лиц, осуществлявших администрирование, выяснено персональный состав чиновников и механизм осуществления ими управленческих функций у волостях и округах.

В статье указано, что высшая власть в Молдавской земле была сосредоточена в руках господаря (воеводы) и государственного совета. Высшей судебной инстанцией для северной части Молдавии был великий ворник (судья) Верхней земли в Дорохое. Меньшие ворники находились у волостных центрах. У волостей-цинутах властные полномочия осуществляли наместники господаря – пиркелабы или старосты, входящие

в состав государственного совета. В 1741 г. во главе всех цинутів Молдавии были поставлены исправники. В округа, на которые были разделены цинуты, исправник назначал наместников.

В своем подчинении волостные старосты-пыркелабы (исправники) имели многочисленный административно-фискальный и судебный аппарат, а также воеводских слуг – служиторов. Последние, кроме военной службы, выполняли различные поручения в сфере местного управления, фиска и судопроизводства, а также охраны порядка.

Ключевые слова: народный календарь, обычаи, обряды, праздники, верования, гадания, заговоры, кутя, пасха, кныши, калачики, бублики, сырные булочки, пироги.

Mykhaylo CHUCHKO

THE ORGANIZATION OF GOVERNANCE IN THE NORTHERN VOLOSTS (DISTRICTS) OF THE MOLDAVIAN LAND IN THE MIDDLE OF THE XIV – THE THIRD QUARTER OF THE XVIII CENT.

The article is dedicated to the organization of governance on the territory of Khotyn, Chernivtsi and Suceava volosts (districts) of the Moldavian land during late Middle Ages and early New time. The author describes the hierarchic structure of authorities, the circle of officials who executed the governance is outlined, the personal staff of officers and the mechanism of implementation of their governing functions in volosts and vicinities are elucidated.

The conclusion of the article is that the highest power in the Moldavian land was concentrated in the hands of the “gospodar” (master) and the state council, which included big and small boyars, who occupied the highest positions in the state administration. In the time of the gospodar Stefan the Great the practice of participation of senior clerics of the country and captains and heroes in the state council was established. In the XVI cent., after the Moldavian land got into the vassal dependence from the Ottoman Empire, the state council was called “divan” (under the Turkish influence). The highest administrative and judicial power belonged to the gospodar and the divan. On the regional level, the northern part of Moldova had the great vornyk (judge) of the Highland in Dorohoi as the highest judicial body. Smaller vornyks were in Suceava, Khotyn, Chernivtsi.

The ruling powers in volosts-tsynut were exercised by the gospodar’s governors – pyrkelabs or mayors, who belonged to the members of the state council. They were the commandants of castles and rulers of the corresponding volosts, exercising on behalf of the gospodar administrative, fiscal and judicial functions on these territories. In contrast to the Suceava and Khotyn pyrkelabs, and the pyrkelab who werwase seated in Tsetsyno, Chernivtsi mayor was not a pyrkelab (taking into account the absence of fortifications in Chernivtsi), but was only a volost ruler. The voivods (governors) often appointed their relatives and close friends commandants in the castles – the centers of the volosts, which had strategic importance. Starting with the XVI cent., one can observe a very frequent

rotation of Chernivtsi mayors, Khotyn pyrkelabs and Suceava portars-hetmans, which was due to the frequent change of gospodars on the Moldavian throne.

Volost mayors-pyrkelabs had in their submission a numerous administrative-fiscal and judicial apparatus, as well as household servants – sluzhytors. The latter, beside military service, performed a variety of assignments in the field of local governance, treasury and justice, as well as law and order.

After 1711 the Ottoman Empire changed the political regime and the legal status of Moldova, appointing Greek Phanariotes as gospodars. The strengthening of the power of the Greek Phanariotes as opposed to the local boyars, rationalization of the state system and raising economic capacity of the tax payers led to the development of a number of reforms in the political-administrative system and social-economic life. In 1741 ispravnyks were put in charge of all tsynuts of Moldova, including Chernivtsi and Suceava, likewise in Wallahia. A clear distinction between local civil and military powers took place. The authorities of great captains were limited and they were subordinated to ispravnyks. The ispravnyks started appointing governors with the clearly outlined functions in the vicinities which were divided into tsynuts. The heads of volost and vicinity administration had at their disposal several logofets, zlotashes and a lot of sluzhytors, for the successful exercising of the functions set by the gospodar and divan.

The administrative reforms of the gospodars-Phanariotes improved, to some extent, the effectiveness of the work of the bodies of state power, but failed to eliminate abuses and corruption in the ranks of the provincial administration, as far as, except regalia for the higher authorities, the majority of officials did not get any reward for exercising their functions, using only some privileges in taxation; and that is why they oppressed and extorted underprivileged layers of the population of tsynuts.

Keywords: the Moldavian land, Suceava volost, Chernivtsi volost, Khotyn volost, tsynut, okil (vicinity), authority, administration, officer, the great vornyk, mayor, governor.

Молдавська держава, як соціальний інститут, спиралася на цілу низку установ. Упродовж пізнього середньовіччя та в ранній новий час система державного управління Молдавської землі пережила період свого становлення, розвитку і вдосконалення. Окремі її складові досить докладно висвітлені в історіографії [33; 38; 39; 44; 46; 29]. Проте діяльність воєводської адміністрації на регіональному рівні, зокрема у північних молдавських волостях, вивчена доволі фрагментарно [30; 31; 40].

Виходячи з цього, автор статті ставить за мету конкретизувати та систематизувати вже наявні знання про владні інститути і посади в Молдавській державі, показати загальні закономірності та специфіку організації воєводської влади в центрі й на місцях, а також з'ясувати

персональний склад урядників господаря та механізм здійснення ними управлінських функцій на прикладі Хотинської, Чернівецької та Сучавської волостей Молдавського воєводства у період пізнього середньовіччя та в ранній новий час.

Відомо, що у Молдавській державі, яка виникла в середині XIV ст., дуже рано проявилися тенденції до створення могутньої влади господаря [29, с.211-212.]. Процес централізації країни, що відбувався впродовж другої половини XIV – початку XV ст., призвів до остаточного формування центрального та місцевого державного апарату, а також сприяв зростанню міст [33, с.153-155]. Після смуті, що мала місце в 30 – 40-х роках XV ст., єдність Молдавії, яка на певний час розділилася на дві землі – Горішню (верхню) та Долішню (нижню), була відновлена, але її правителі почали періодично виплачувати данину іноземним покровителям – спершу Польському королівству, а відтак – Османській імперії [10, с.92-94, 98; 33, с.156].

У подальшому лише епоха Штефана III Великого, правління якого припало на другу половину XV – початок XVI ст., стала часом суттєвого зміцнення влади господаря в Молдавії, що знайшло вияв у реорганізації адміністративної структури держави, обмеженні привілеїв великих бояр та реформуванні інституту «витязів», а також розширенні соціальної опори центральної влади за рахунок селян та городян [29, с.259].

До початку XVI ст. влада молдавського правителя була формально не обмеженою. Як господар і воєвода землі Молдавської, він був керівником всіх збройних сил, верховним суддею та головою всього адміністративного апарату країни. Він видавав законодавчі акти та грамоти, підписував договори з іноземними державами, але затверджував їх разом з боярами – членами державної «ради» та представниками вищого православного духовенства [33, с.158-159; 46, с.14-15].

У окремих випадках в XIV – XV ст. для вирішення важливих державних питань у Молдавії скликали ширші «збори всієї землі». У джерелах, зокрема, є згадки про такі земельні збори в 1448 та 1457 рр. [33, с.159]. В останньому випадку, як пише автор «Путнянського II літопису 1359 – 1518 рр.»: «И пакы възможе Стефан воєвода (Арона. – М.Ч.). Потом же събрася вьссь земля съ святъйшим митрополитом кир Феоктистом и съ помощиу божиу помазашя его на господство на Серети, иде же именуется мьсто то Дерептате и досель» [5, с.69]. Проте у подальшому практика скликання загальних зборів в Молдавії не знайшла свого продовження через ріст влади господаря, слабкість

служилої верстви й городян, а також через втручання з першої чверті XVI ст. у внутрішні справи країни з боку Османської імперії.

Боярська рада так само не перетворилася в Молдавії на постійно діючий державний орган влади, як, наприклад, сейм у сусідніх Польщі та Литві [34, с.176].

Після встановлення османського сюзеренітету над Молдавією раду стали називати на турецький манер «диваном» [46, с.20], а молдавські господарі, які до цього були спадковими володарями, почали обиратися боярством і затверджуватися султанами в Стамбулі. Визнаючи нового господаря Молдавії як свого васала, турецький султан, за свідченням воєводи-просвітителя Д. Кантеміра, передавав йому через свого посланця – капуджі-башу: фірман, туги, санджак, тюрбан, княжий каптан, а також султанського коня в дорогій зброї [1, с.81, 84]. Поступово воєводський престол перетворився на об'єкт купівлі-продажу. Упродовж XVI – XVII ст. на молдавському престолі змінилося майже 50 господарів. З 1711 р. молдавські бояри були позбавлені права обирати господарів. Воєводу став призначати турецький султан, як правило, з людей, далеких від Молдавії, переважно з числа грецької аристократії зі стамбульського кварталу Фенер, через що їх називали «фанаріютами». Призначених султаном господарів-фанаріотів Порта міняла на молдавському престолі через кожні три роки. Вони були позбавлені права утримувати своє військо і вести зовнішню політику, але мали широкі повноваження у внутрішніх справах країни. Головним завданням фанаріотів та їх адміністрації був збір данини турецькому султанові і доходів для себе [33, с.359].

Вищі державні посади у Землі Молдавській, як і в багатьох середньовічних країнах, вирости з обов'язків особистих слуг воєводи. Канцелярію господаря очолював великий логофет (канцлер), який був хранителем великої державної печатки, виконував особисті доручення воєводи, як довірена особа останнього в його відсутність керував радою. Великому логофету, за твердженням воєводи-просвітителя початку XVIII ст. Д. Кантеміра, «в якості жалування була надана десята частина з Чернівецької волості». Він мав двох помічників – другого й третього логофетів [1, с.100].

Безпосереднім помічником господаря був ворник (двірник), «він же і маршал» [5, с.124]. В окремих випадках він виступав як керівник військових сил і заступник верховного судді, яким був сам господар. Ворнику підпорядковувалися всі інші палацові слуги, і він фактично був першою фігурою в управлінні державою.

Серед вищих посадових осіб Молдавського воєводства слід згадати великого спатаря – зброєносця господаря, в підпорядкуванні якого були ще два спатарі. Д. Кантемір на початку XVIII ст. стверджував, що великому спатарю було «надане начальствування над половиною Чернівецької волості» [1, с.96]. Також до придворних посадовців слід зарахувати трьох вістерників – скарбників держави, трьох конюших (комиси), портаря – начальника охорони м. Сучава та воєнного коменданта столиці (з третьої чверті XVI ст. гетьмана – командувача кінного і найманого війська, коменданта Сучави), трьох стольників, трьох чашників або пагарників, трьох постельників та інших менш значних сановників, які займалися питаннями виконання присудів, відали збором натуральних податків, постачання двору як-то: три армаші – судові виконавці, три ключарі – хранителі складів, три шатрарі – квартир'єри, три апроди – комірники, три старші дяки над писарями, три питарі, три пивничні, які мали у своєму розпорядженні чималу кількість людей [5, с.93-108]. Під час війни вони командували окремими військовими загонами. Всі колишні придворні посади пройшли певну еволюцію: придворні сановники передали функції з особистого служіння господарю своїм підлеглим, а самі стали виконувати лише державні функції, таким чином придворні функції деяких сановників перетворилися на публічні [33, с.160-161]. За словами анонімного літописця XVI ст., коли хто з цих посадовців господаря «що порушить, його не карають словом, а тільки палкою у простих справах. А за зраду, яка (...) трапляється нерідко, сам господар карає смертю; він сам судить» [5, с.124].

Поряд з центральним, формувався державний апарат на місцях. Після поділу Молдавії в 1435 р. в країні надалі було два ворники – ворник Долішньої землі (з резиденцією у Васлуї, пізніше в Бирладі) та ворник Горішньої землі (з резиденцією в Дорохої), які представляли верховну судову владу відповідно у південній та північній частинах країни [10, с.94; 5, с.124; 1, с.95; 48, с. 213-216, 231].

У центрах волостей, на які поділялася територія Молдавської землі, де були фортеці, знаходилися призначені господарем намісники – пиркелаби й ватави [5, с.124]. Вони керували своїми волостями-цинутами, а у випадку війни виступали в похід на чолі місцевих воєнних загонів. У міських поселеннях, де не було замків, намісниками були старости [33, с.160-161]. Шведський офіцер Е.Х. Шнайдер фон Вайсмантель констатував на початку XVIII ст., що цинутами, на які була поділена Молдавія, керував «сердар або капітан цинуту, поставлений господарем. У його підпорядкуванні в

кожному місті знаходяться пиркелаби, примарі, а у селах – ватави або шолтузи» [9, с.342].

У трьох північних волостях Молдавської землі пиркелаби та підпорядковані їм чисельні агенти воєводської адміністрації на місцях спочатку знаходилися у трьох замках – Хотині, Цецині (до 1457 р.) та Сучаві. Принагідно варто зауважити, що прикордонний з Польщею Хотинський пиркелаб досить часто називався також на польський манер старостою чи капітаном, так само як і комендант Цецина. У актових джерелах XV ст. збереглися імена лише трьох цецинських старост – Хотька Цяцинського, згаданого у грамотах воєводи Олександра Доброго за 1401, 1403 та 1411 рр. [11, с.9, 25; 20, с.85], а також в акті васальної присяги, принесеної молдавським господарем і його боярами у Кам'янці польському королю в 1404 р. [21, с.625], пана Щефула Цеціонського, який згадується серед бояр-свідків у грамоті про надання господарем Іліяшем 6 серпня 1440 р. пану Фете за вірну службу села «оу Юкаша, село на имя Маржинъне» [11, с.290], а також брата Щефула Жуметатевича – «пана Миндрі Цеценського» [31, с.30].

Більше є відомостей в документах про хотинських пиркелавів. У грамоті воєводи Стефана I від 3 січня 1397 р., виданій державцю з Поділля Спитку з Мельштина для вільного проїзду до Сучави, серед молдавських бояр згадано Степана з Хотина, очевидно, хотинського пиркелаба [30, с.36-37]. У актах 1400 та 1401 рр. фігурує «Шандро Хотинський» [20, с.32; 11, с.19]. У грамоті від 7 січня 1403 р. в числі бояр згадано пана Горайця Хотинського [11, с.25]. У 1436 р. хотинським пиркелабом був Станчул Хотног, якому господар Іліяш надав за вірну службу с. Красна [11, с.203]. Упродовж 1438 – 1455 рр. у документах згадується «пан Маноїл Хотинський» (на прізвисько Гречин) [11, с.265, 271, 290, 299, 326, 367, 390; 12, с.26, 29, 45, 54, 63, 68; 38, с.114; 44, с.278]. 28 лютого 1444 р. староста Мануїл брав участь в укладенні угоди між дружиною молдавського воєводи Іліяша княгинею Марією та намісником короля Польщі у Львові про передачу замків Хотина, Цецина й Хмелева [30, с.45]. У грамотах господаря Петру Арона від 29 серпня 1455, 18 лютого та 8 червня 1456 р. згадується наступник Мануїла «пан Син Хотинський», якому воєвода підтвердив його вотчини на півночі країни [12, с.75, 82, 88].

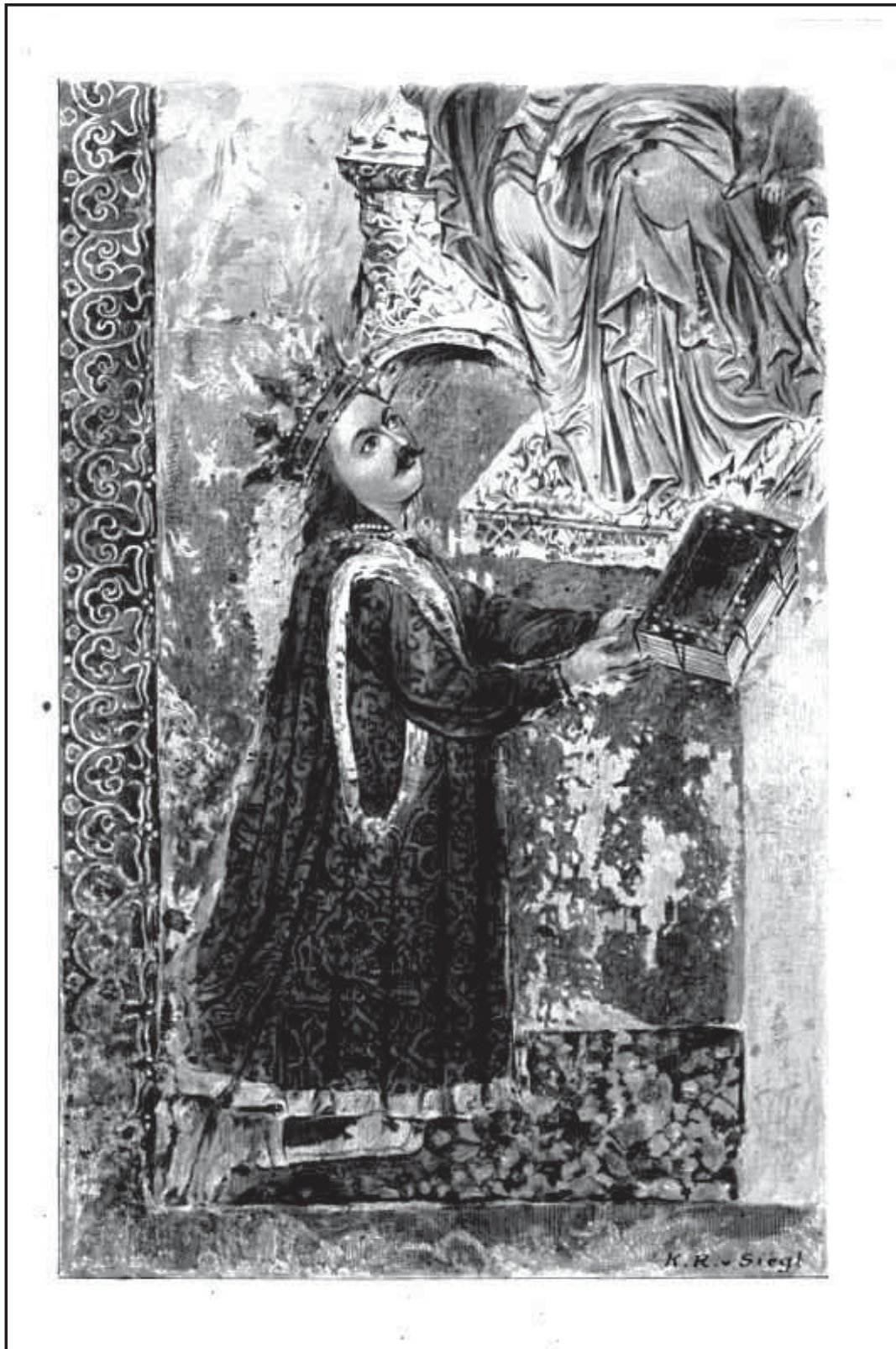
У 1457 р., після зруйнування Цецинського замку під час бойових дій та ліквідації Хмелівської «держави», воєвода Петру Арон в ході укладення молдавсько-польської угоди про спільну боротьбу проти «лиходійців» на кордоні призначив «на границі – у Хотині і в

Чернівській волості – двох панів справедливих і знатних, яких мають (...) вибрати між нашими молдавськими панами, щоб один був нам старостою хотинським, а другий поставлений чернівецьким, аби вже ті наші пани підтримували справедливість з ними з обох сторін, аби вже вони мали їх застерігати від усіх кривд, як самих себе, а вони теж мали б остерігати наших панів й охороняти, як самих себе, аби ж все могли ті дві землі держати з обох сторін однаково в мирі, в ласці й справедливості, щоб каралися лихі люди з обох сторін, а чесні могли б бути в спокої з обох сторін» [30, с.51-52, 142-143]. Імені чернівецького старости ми не знаємо, а хотинським пиркелабом міг бути о тій порі той таки пан Син. Далі його, очевидно, знову змінив Мануїл, який 11 листопада 1458 р. згадувався як хотинський пиркелаб. Як член боярської ради, але вже без титулу Мануїл фігурував в актах до 10 січня 1467 р. [30, с.51-52, 142-143]. У документах 1464 та 1467 рр. хотинським пиркелабом названо Гояна [30, с.57; 38, с.114; 44, с.273]. У вересні-травні 1467 та з перервами впродовж 1468 – 1476 рр. пиркелабом в Хотині був Влайку, вуйко воєводи Штефана Великого по матері [38, с.114; 44, с.289]. В 1469, 1473, 1476 рр. як хотинський пиркелаб згадується Дума, син Влайку [44, с.270]. У 1476 р. в документах фігурує староста Хотинський «Бланкоул». У 1479 – 1486 рр. пиркелабом був Шефул [38, с.102-103]. У 1487 р. як хотинські пиркелаби згадуються Іоан і Шефул. Далі у 1487 – 1491 рр. пост пиркелаба знов посідав Шефул [44, с.287]. Після нього згадуються пиркелаб Хотинський Мушата – в 1491 – 1493 рр. та Пурече, син Шандру Толочка – в листопаді 1493 – березні 1494 рр. [44, с.284]. У 1493 – 1497 рр. пиркелабами в Хотині були Тоадер і Дума Брудур, а в 1498 – 1504 рр. – Тоадер та Негріл [38, с.103; 44, с.269, 281]. Пан Негріла був старостою до 1508 р. У лютому 1510 та березні 1513 рр. пиркелабом став Дан Боля, так само в лютому 1510 та у березні 1523 р. старостою був Грінкович [44, с.309], в 1515 – 1523 рр. як пиркелаб згаданий Талабе [44, с.330], а 25 березня 1523 р. – Тоадер. 1524 року пиркелабами стали Онофрей Барбовський та Влад [44, с.292]. Останній також згадується як хотинський пиркелаб у 1528, 1531, 1535 та 1537 рр. У 1527 – 1529 рр. пост пиркелаба обіймав Мігул [19, с.21, 38, с.116], а в 1528 р. – Іон Стирча [44, с.326]. Упродовж 1530 – 1538 рр. пиркелабом в Хотині був Тоадер, брат по матері воєводи Петру Рареша [19, с.25]. В березні-листопаді 1540 р. в якості пиркелабів фігурували Попеску та Андрейка Шептиліч [44, с.323]. У 1541, 1544 – 1545 рр. пиркелабом був Нікоаре Гіра, 17 вересня 1545 р. згадуються як пиркелаби Петре Чиркович [44, с.299], Іон

Стурза та Гавриїл Могила [44, с.317], 1546 року – Борча, син Федора [44, с.295], та Гавриїл Могила [44, с.317]. В 1548 р. – повторно Іон Стурза [44, с.328]. 1549 р. – знов Гавриїл Могила. У 1550 – 1551 рр. пиркелабом був Максим Гирбор, 1551 – Генгя Козма, Йосиф Вевериця та Гуру Данчу, 1552 – Вевериця та Іон, 1552 – 1555 – Іон Гіра (Гірович), 1553 – 1560 – Нягоє, 1554 – «Хъррович» і Нягоє, 1558 – 1560 – Думітру та Васкан Могила, 1560 р. – Петре Чиркович, 1562 – 1563 – Аврам Баниловський, 1569, 1575 – 1578, 1583 – 1584 та 1591 рр. – Гавріл, 1563 – Матеаш Стирча, 1569 – 1570 – Сава Капоте та Турчя, червень – липень 1570 р. – Дінга, 1572 – Мургу Козма, 1572 – 1574 – Гуру Лупе, 1573 – Іон Карагізел, 1574 – Єремія Чернауцький, 1578, 1580 – 1581, 1585 – 1589 рр. – Георге, племінник воєводи Петру Шкіопу, 1578 – 1579, 1584 – 1585 – Вартик Юрашко, 1583 – Нікула, 1584 – 1585 – Андрей Коркодел, 1585 – 1586 – Бучум Кондря, 1587 – 1588 та 1589 і 1590 рр. – Григорій Кокоря, 1589 – 1591 – Зоту Цігара, грек з Яніни, відтак Грігорча Кречун – ворник або пиркелаб Хотинський, 1590 – Захарій Берладяну, 1591 – Георге, брат гетмана Балики, 1597 – 1610 – Георгій Излозяну (Лозинський, Катаратос), грек, тесть Єремії Могили, 1600 – Мирон Чоголя та Георгій, 1605 – Георгій [47, с.340; 44, с.301, 304, 305-306, 310, 312, 318, 319, 320, 324, 326, 332, 335-336; 14, с.57, 63; 15, с.1; 19, с.29, 33].

Далі пиркелабами в Хотині були: у 1612 – 1614 – Думітру Гоя, 1616 – 1617 – Якомі, грек, 1617 та 1623 – Грішович і Тулаба, 1617 – 1618, 1620 – Константин Рошка, 1620 – 1621 – Мирон Барновський Могила, майбутній воєвода, 1623 – Міхай Теуту, 1626 – 1627 – Гаврилаш, син Матеяша (Матеяш Гаврилаш), 1627 – 1629 – Жора Георге, син Симона, 1629 – 1631, 1633 – Малкочі, грек, 1632 – Лупу Хедешеску, 1635, 1636, 1633 – 1639 – Константин Чоголя, 1635 – 1637 – Думітру Бугуш, 1635 – 1640, 1649 – Петрашко Чоголя, 1637, 1645 – 1646 – Тоадер Петричейко, 1638, 1640 – 1641 – Іонашко Попеску, 1639 – 1641 – Константин Стирча, 1642 – 1643 – Апостол, 1642–1644 – Белан, 1652 – Пирван Яні, грек, 1652, 1658 – 1659, 1662 – 1663 – Костя Моцок, син Георге, 1656 – Павел Альбота, 1656 – 1659, 1662 – Іоніца Хедешеску, 1658, 1659, 1660 – 1664 – Мирон Костін, літописець, квітень 1660 – Мирон Чоголя та Кантакузино Йордакі Тодерашку, 1660 – 1661 та 1664 – Іонашко Балш, 1662, 1663, 1670 – 1671, 1680 – Продан Драгуцеску, 1663 – Янку Костін, брат Мирона, 1664–1665 – Павел Контиш, 1664 – 1665, 1667 – 1668 – Грігоріє Хедешеску, 1665 – Бугуш Лупашко, 1666, 1669, 1670 – 1671 – Бугуш Олександр (Санду), 1681 – Георгій Альбота [28, с.10; 14, с.172; 15, с.15, 138; 19, с.14-15, 18; 44,

Мал. 1. Воєвода Штефан Великий на мініатюрі в Тетраєвангелії (1473)
з монастиря Гумор

с.338, 339, 342, 348, 355, 357-358, 364, 375, 376, 380, 387, 390, 395-396, 405, 412, 413, 419, 425, 442]. В грамоті від 22 травня 1716 р. згадується колишній хотинський пиркелаб Тоадер Калмешул [15, с.182]. У 1772 р. хотинським пиркелабом став другий вістер Штефан Хурмузакі, який мав скутельників в с. Липник Хотинського цинуту [3, с.147, 149].

До кінця XV ст. імена чернівецьких старост нам невідомі. Першим чернівецьким старостою, ім'я якого зафіксовано в писемних джерелах, був Іон Грумаз, згаданий у тексті польсько-молдавського мирного договору від 12 липня 1499 року [22, с.425]. Хоча, як слушно зауважив дослідник історії міста Р.Ф. Кайндль, посада чернівецького старости в Чернівцях, звичайно, була й раніше [40, с.34], а точніше з 1457 року [21, с.809-810]. Правда, у грамотах Штефанана Великого, виданих 1479 та 1481 рр. Радівецькому єпископству на володіння у «Великому Коцмані» та Радівцях [14, с.5; 20, с.256], зустрічаються згадки про старост у Цецині, але їх слід розглядати, як вже зазначалося вище, тільки як анахронізм, або кліше з давніших дарчих грамот молдавських воєвод Радівецькій єпископії. Бо у грамоті Штефана Великого від 7 травня 1473 р., при описі меж сусіднього з Кіцманем села Іванківці, чітко вказано на приналежність цього поселення до Чернівецької волості [19, с.3].

Наступним, відомим з документів, чернівецьким старостою був Петрик, згаданий у 1519 р. Відтак у 1527 р. як староста в Чернівцях (capitaneus Czarnovien) Тома Барновський [44, с.293], а у 1570 р. – Альбота [40, с.34]. Потім чернівецьким старостою був Сидор, згаданий у грамоті за 1591 р., згідно з якою воєвода Петру подарував йому за вірну службу с. Рівна в Чернівецькому цинуті [19, с.72]. У період правління господаря Арона Тирана (1592 – 1595 рр.) чернівецьким старостою став Поліхроній, який відібрав у вдови Матяша Маргарити село Ставчани. Наступником Поліхронія був староста Бадко. Після нього місце старости знов посів Пангратій [31, с.37]. У 1595 р. як чернівецький староста в черговий раз згадується Сидор. У 1599 р. старостою в Чернівцях був Кракалія. Близько 1600 р. цю посаду обіймав Георгій Дроніє, а на початку XVII ст. старостами стали Алекса Мустаца та Ончул Йорашкевич. У 1603 р. також були два старости – уже згаданий Ончул, син Георгія (Йорашкевич), та Ленца [40, с.34]. У 1606 р. старостою був Ленце [19, с.95], а у 1611 р. знов згадується як чернівецький староста Ончул Йорашкевич [19, с.112]. 31 березня 1613 р. згадані чернівецькі старости Скаріотські і Гаврилаш [19, с.113]. У 1614 та 1615 рр. старостою чернівецьким був Петря Скараоцкі [19, с.114; 14, с.72]. У 1618 – 1621 рр. згадується в Чернівцях

староста Гаврилаш, син Матеяша [40, с.34; 19, с.135; 44, с.414]. У 1626 р. старостою був Георгій Богдан [40, с.34]. 1647 року як чернівецькі старости згадані Ілія Шептелич та Тодер [19, с.178]. У червні 1648 р. старостою був Ілія Шептелич (в грудні 1648 р. згадується вже як великий ворник Горішньої землі) [19, с.180-181]. У 1658 та 1659 рр. як чернівецький староста фігурує Тодер [14, с.158], в 1657 – 1660 рр. – Продан Дрегуцеску, близько 1660 р. – Маніє [40, с.35]. 18 квітня 1660 р. як чернівецький староста згаданий Олександр Купар, а у жовтні 1660 р. на чолі волості були поставлені два старости – Олександр Купар та Іліє Драче [19, с.193, 196]. У 1663 р. старостою був Гаврилаш, 1665 р. – Апар Савин, близько 1670 р. – Олександр Купар та Іліє Драче [40, с.35]. 1 січня 1674 р. як староста згаданий Іон Строеску [44, с.443]. 1678 року згадується колишній чернівецький староста Накул Ісеческул [15, с.68]. Близько 1690 р. старостою став Ніколає Мургулець, 1693 р. – Тоадер Альбот, колишній великий армаш (на-чальник в'язниці) [40, с.5]. У 1687 р., після того як Польща анексувала північну частину Молдавії, король Ян III Собеський призначив ротмістра Константина Туркула генеральним суддею і управителем Чернівецького староства. В «Універсалі до Молдавської землі» польський монарх звертався до «регінтарів, ротмістрів та їхніх заступників і всіх людей, які перебувають на цьому пограниччі (...), щоб вони, визнавши названого шляхтича Туркула призначеним (...) властивим суддею, не чинили жодних перешкод як його зверхності, так і людям, які належать до його посади, не збирали податків і будь-яких екзакцій або складок, як і він сам, і не втручалися у жодні справи, крім нього самого» [31, с.41. 30, с.151-152]. Перед 1699 р. старостою став Потоцький, а потім Туркул. 1702 року як староста згадується Урсул Уреке [19, с.210]. У 1710 старостою чернівецьким був Іон Абаза. 1712 року як староста фігурує Накул, 1713 р. – Гавриїл Міклескул [40, с.35]. Шведський офіцер Е.Х. Шнайдер фон Вайсмантель, який неодноразово відвідував Чернівці у 1713 – 1717 рр., засвідчував, що вони «управляються разом з усім цинутом старостою», який більшість часу перебував у Яссах [9, с.345].

У 1717 та 1719 роках як чернівецький староста згадується колишній великий вістер Лупу [28, с.16, 18]. У 1719 – 1721 рр. старостою був Демітру Макрі, колишній великий бан, 1723 року посаду старости обіймав Костянтин, колишній великий коміс (конюший), а у 1724 р. – Костянтин, колишній великий ключер [40, с.35]. У грамоті від 28 червня 1724 р. як чернівецький староста згадується Георгіє (Йордакі) Русет, колишній великий ключер [19, с.236]. У 1727 р. старостами

були Раду Раковіце та постельник Щербан Кантакузіно [16, с.68, 70]. 1729 року старостою повторно став Думітру Макрі, великий бан, але через те, що він присвоїв собі частину зібраного векариту (податку з худоби) воєвода Григоре Гіка велів ватагу пажів закувати його в кайдани, доставити з Чернівців та посадити до в'язниці. Д. Макрі мусив повернути вкрадені гроші та виплатити п'ять гаманів штрафу. Замість нього старостою Чернівецьким був призначений комірник Раду Раковіца, син гетьмана Думитрашка. У 1731 р. як чернівецькі старости фігурують житнічер Радул Раковіце [15, с.149] та Костянтин Сіліон, колишній великий медельнічер (умивальник) [40, с.35]. У 1732 р. старостою був Костянтин Сіліон [16, с.105]. 1734 року в грамоті господаря Міхая Раковіце, виданій з метою полагодження конфлікту між членами сім'ї Теутул за половину села Калинешти в Чернівецькій волості, як староста Чернівців знову згаданий колишній великий ключер Йордакі Русет [19, с.237]. У 1740 р. чернівецьким старостою був Єнаке, 1742 – Кростоскул, колишній великий стольник, 1742 – Георгіца, 1744 – Думитрашко Кальмешул, великий ключник і староста, 1745 – Іліє, 1746–1747 – Лоренц, 1748 – Строекул, перед 1749 р. – Ніколає Константин, чи Николай Костін, колишній великий «житнічер» (комірник), 1750–1753 – Васіле Крупинський, 1756 – Штефан Бугаєкул, 1754 та 1758 – Єнакакі (Міло), колишній великий пагарник (виночерпій), 1758–1760 – Георгій Лефтер, 1760 – Йордакі Кантакузіно, великий пагарник, 1760–1762 – повторно Єнакакі Міло, 1761 – Георгій, колишній великий комірник, 1762 – Костянтин Стурдза, великий мечник, 1764 – Іяш, 1764 – Пеун, у 1765 р. згадується Георгій, спершу як заступник старости, а відтак староста, 1766 – поряд з сульгером Георгієм називають старостою також Панделакі, колишнього великого ворника (придворного суддю), 1766 – Пантелій Клумаш, 1767 – Григораш, 1767 – Гаврилаш, 1768 – Пеун, 1768 та у лютому-березні 1769 – Георгій, спатар, 1768 – Леон Імбо де Вантай, колишній великий пахарник, 1770 – Леон Імбо, 1771–1773 – Іліє Хереску та пахарник Імбо, 1773 – повторно Леон Імбо [40, с.35; 28, с.23, 24, 28-29; 18, с.49, 57, 92, 122, 163, 174, 193, 197, 209, 213, 220, 223, 236; 3, с.130]. І, нарешті, в одній грамоті без дати, але яка, мабуть, походить з XVIII століття, чернівецьким старостою названо якогось Георгія, начальника в'язниці [40, с.35].

Ісправники прикордонного з Польщею та Угорщиною Русько-Кимпулунзького околу [14, с.125], який після 1741 р. хоча й набув статусу цинуту, але часто і надалі продовжував розглядатися як частина Чернівецької волості, традиційно іменувалися двірниками,

як це було ще у XVII ст. [17, с.7; 14, с.126]. З документів відомі сердар Іліє Дрегуческул та колишній ворник порти Штефан Ругіне – ворники Руського Кимпулунга в 1693 р. У актах 1736 та 1739 рр. згадується колишній Русько-Кимпулунзький ворник Міхай Мікул [17, с.58-59]. 1740 року в джерелах фігурує Міхай – ворник Руського Кимпулунга [28, с.21]. У 1741 р. ворником був Сандул Пелін [17, с.47]. В 1746 р. в актах згадується Русько-Кимпулунзький ворник стольник Мирон Гафенко [17, с.6.], у 1768 р. є згадка про Николає Гафенку – колишнього Русько-Кимпулунзького ворника [17, с.37]. В 1769 р. ворником Руського Кимпулунга був Бедіка [17, с.7]. А переписні відомості по Кимпулунзько-Чернівецькому цинуту за 1772 р. підписав кимпулунзький ворник Михалакі Стирча [3, с.66]. У документі, датованому 21 серпня 1772 р., як Русько-Кимпулунзьким ворником названо Глігорі Стирчу, який займався розглядом скарг [28, с.33].

Пиркелаб «стольного града» Сучавського спершу носив звання двірника, відтак портаря, а пізніше гетьмана та ісправника [38, с.108]. Зокрема, в грамоті Олександра Доброго від 7 січня 1403 р. згадується пан Бадя Сучавський [11, с.25]. В акті від 1 серпня 1403 р. фігурує пан Негря двірник Сочавський [11, с.26.]. У 1407 –1419 рр. в документах згаданий пан Оана (Іоан) двірник Сучавський [11, с.31, 32, 35, 39, 41, 46, 47, 48, 54, 55, 59, 62, 65]. У грамоті від 13 грудня 1421 р. серед бояр Олександра Доброго фігурує «пан Негра», який в числі інших можновладців приклав до неї свою печатку з написом: «†Негра дворникъ Сочавскъ» [11, с.69, 72]. Отже, у 1421 р. сучавським двірником був пан Негря. У 1422 – 1424 рр. як двірник Сучавський знову згадується Оана (Іван) [11, с.73, 76, 79, 82; 44, с.281]. Далі у 1424 – 1425 рр. двірником був Негря [11, с.86, 88], з грудня 1425 р. до липня 1430 р. сучавським двірника в документах фігурував пан Іван Купчич [11, с.90, 92, 95, 98, 99, 101, 103, 105, 108, 109, 112, 114, 118, 119, 120, 123, 125, 127, 129, 132, 134, 136, 144, 147; 44, с.267]. У грудні 1430 – січні 1433 рр. як двірник згадується Журж [11, с.148, 150, 158, 163]. У червні 1433 р. як двірник фігурує Дан [11, с.167]. В листопаді 1433 р. двірником був Негрило [11, с.170, 172, 173]. У січні – жовтні 1434 р. знов згаданий як двірник Купчич [11, с.176, 178, 180, 186]. У 1435 р. двірником став пан Петро Худич [11, с.188]. У жовтні 1435 р. в грамоті про надання с. Собранець у Цецинській державі та сіл Васковци і Будинци боярину Стану Бабичу серед бояр згадано як двірника пана Влчу [11, с.197]. У липні 1436 р. Петро Гудич знову фігурує як сучавський двірник [11, с.215]. У 1438 – 1440, 1442 – 1443,

Мал. 2. Сучавський портар Лука Арборе

1448 рр. двірником був Оана (Вані) [38, с.108]. В 1437 та з 1441 до серпня 1442 рр. цю посаду знов обіймав Худич [11, с.312]. У 1443 – 1455 рр. двірником був Дума Браєвич [11, с.314, 405, 409, 411; 12, с.21, 54, 63]. В 1449 та 1453 рр. якості пиркелаб й двірник Сучавський в документах фігурував Костя [27, с.12, 15]. У грамоті Штефана Великого від 2 липня 1455 згадано пиркелаба в Сучаві Петра Понича [44, с.183], а у акті від 8 вересня 1457 р. як пиркелаби Сучавські фігурують Понич з Ільяшем [12, с.95].

У документах від 14 вересня 1486 р., 24 вересня 1498 р., 17 січня 1517 р., 4 січня та 15 березня 1523 р. згадується «пань Лука Арбуре портар Соучавскій» [19, с.13, 18; 44, с.261], страчений за наказом воєводи Штефаніци у квітні 1523 р. разом з синами Тоадером і Нікітою за організацію змови. 15 березня 1523 р. сучавським портарем зазначений Петрике [44, с.323]. У 1525 – 1530 рр. портарем в Сучаві був Онофрей Барбовский (Барновський) [44, с.292]. Зокрема, пан Барновський, портар Сучавський, фігурує у грамоті від 8 квітня 1528 р. серед бояр, які засвідчили повернення воєводою Петру колишньому хотинському пиркелабу Іону Стирчі та його родичам села Великий Боян над Прутом [19, с.21]. У серпні 1530 – листопаді 1540 рр. як портар Сучавський в актах зазначений Міхул [19, с.25; 44, с.315]. В 1552 р. портарем Сучавським був Іон Стурзевич [19, с.29]. У 1554 та 1555 рр. є згадки про Дана, портаря Сучавського [19, с.33, 37]. У грамоті за 1563 р. серед свідків згаданий Тома «Брьновскій портарь Соучавскаго» [19, с.42; 44, с.293]. 1569 р. сучавським портарем був Василе [19, с.44]. 1579 року у акті про підтвердження купівлі частини с. Бояни Лупу Строічем серед свідків згаданий Балика портар Сучавський [19, с.53]. В 1584 – 1585 рр. пиркелабом в Сучаві був Петре Ореш [44, с.322]. У документі, датованому 17 грудня 1586 р., зазначено, що «пан Георгіє гетьман и пьркалаб Сучавскої» дав розпорядження Албашу-двірнику Сучавському, направити межувальників до с. Борхінешть Сучавської волості [19 с.60]. У 1587 р. згадується Андрій, портар Сучавський [19, с.63]. 1590 року портарем Сучавським був Балика [19, с.71]. В 1594 р. як портар Сучави згадується Штефан Резван, циган [44, с.324]. За твердженням румунського дослідника Т. Белана, це остання згадка портаря в документах, після цього почали вживати назву гетьман або пиркелаб Сучавський [38, с.109]. У грамотах від 19 вересня 1597 р. та 22 квітня 1598 р. серед свідків вже фігурує гетьман і Сучавський пиркелаб Симеон Могила, брат господаря Єремії Могили [27, с.212]. Він же був гетьманом і пиркелабом Сучави в 1600 р. [14, с.57]. Того ж року, захопивши Молдавію, валаський воєвода Михайл Хоробрий

призначив Сучавським пиркелабом Іоана Каптурі. У 1601 р., коли господар Єремія Могила повернув собі владу в Молдавії, гетьманом і портарем Сучавським став Ореш [19, с.84]. У грамотах за 1604 та 1605 рр. він так само згаданий серед свідків як гетьман і пиркелаб Сучавський [19, с.91]. У 1607 р. господар Симеон Могила підтвердив гетьману і пиркелабу Сучавському Орешу восьму частину с. Глибока Сучавського повіту, куплену ним у боярина Відрашка за 120 талерів [19, с.100]. 1609 року гетьманом в Сучаві був Тоадер Афвар [19, с.103; 14, с.63]. У грамоті за 1609 р. як пиркалаб Сучавський згадується Сіміон [19, с.104-105]. В 1610 р. урядником в Сучаві був Василе Шиптилич [44, с.446]. 13 квітня 1620 р. грамоту воєводи Гаспара Граціані разом з іншими боярами посвідчив «пан Василіє Шиптиличи хатман і прькелаб Сучавскої». У 1627 р. гетьманом і пиркелабом Сучавським був Никоар [19, с.151]. У документах, датованих 13 квітня та 1636 р., 7 квітня 1642 р. та 1 квітня 1645 р., фігурує гетьман і пиркелаб Сучавський Гавриїл [19, с.164, 170, 176]. У 1643 – 1645 рр. портарем Сучавським був Іліє Шиптилич [44, с.447]. У грамоті від 9 квітня 1655 р. згаданий Василе, гетьман Сучавський [28, с.8], а в 1656 р. у актах фігурує Єремія Кірку, портар Сучавський [14, с.155]. Османський письменник і мандрівник Е. Челебі, описуючи прибуття під Сучавський замок у 1657 р. турецько-татарського війська, констатував, що «гетьман фортеці і бояри доставили паші дари: три тисячі овець, тисячу голів великої рогатої худоби, сто бочок меду, сто бочок олії, дві розцяцьковані колимаги, запряжені шістками коней, і безліч інших припасів» [8, с.337-338]. У документах за 1664 р. згадано гетьмана і пиркелаба Сучавського Некулає Раковіце [28, с.10], а також портаря Сучави Кирстю [19, с.198, 201; 27, с.15]. На початку XVIII ст. воєвода-просвітитель Д. Кантемір стверджував, описуючи управлінський апарат Молдавської землі, що гетьман керував військом і був «начальником» над містом Сучава, а атрибутом його гідності служив позолочений жезл [1, с.95-96].

1761 року як ісправник Сучавський в актах згаданий Георге, колишній великий шатрар [18, с.37]. У 1764 р. в грамоті воєводи Григоріє Олександра Гіки фігурують ісправники Сучавського цинуту Діну Кантакузіно, колишній великий бан та Монолаке, колишній великий пітар. У 1766 р. ісправником Сучавського цинуту став сердар Ілієш [18, с.168]. В 1768 р. Сучавським ісправником був спатар Йордакі Кантакузіно [18, с.195]. Відтак ісправникував Йордакі Кинте, спатар [18, с.212]. У 1772 р. ісправниками в Сучаві були Йордакі Балш, колишній великий пахарник та Міхай Стурза,

комис [26, с.65], а у 1774 р. як Сучавський ісправник згадується Іліє Кирсте [18, с.182].

Старости-пиркелаби належали до великих бояр та входили до складу державної ради (дивану), володіли адміністративними, фіскальними, судовими повноваженнями в межах ввірених їм волостей-цинутів [39, с.37, 44-45].

На цю посаду господарі Молдавії призначали, зазвичай, представників придворного та земельного боярства. Так, посаду чернівецького старости, передовсім, надавали воєводським мечникам (спатарям). Для придворних бояр, які, зазвичай, не отримували платні, призначення на таку посаду завжди було бажаним джерелом доходів, адже прибутки волостей були досить-таки значними.

З 1666 р. на користь голів волосної адміністрації – пиркелабів, було запроваджено податок з товарів, що прибували на господарський ринок, яку називали пиркелебіє. У другій половині XVIII ст., за свідченням австрійського генерала Г. фон Сплєні, волосні старости, або ісправники в Чернівцях та Сучаві отримували, як регалію, т. з. «старостове, або справниче – прибуток від усього, що ззовні завозилося у край:

За кожну голову великої рогатої худоби	15 кр.
За кожного коня	10 кр.
За кожну кобилу	1 кр.
За кожну свиню	1 кр.
За кожну вівцю	10 кр.
За кожну підводу товару	6 кр.
За кожну підводу вина	15 кр.
Ресура, або внесок з кожного гульдена зібраного трибуту (биру)	5 кр.
Різдвяний подарунок під назвою Вульпекречунулуй	500 фл.» [35, с.197-213; 6, с.48].

Великому двірнику Горішньої Молдавії виплачувалося т. з. двірниче велике:

«За 1 вола, якого гонять з краю	7,5 кр.
За 1 коня	6 кр.
За 1 кобилу	4,5 кр.
За 1 корову	4,5 кр.

Двірниче мале брав двірник із Ботушан, а саме: за одну голову худоби, яка випасається в краї 1 кр.» [6, с.48-49]. А великому шатрарю йшов т. з. шатрарит – податок, що «складався зі зборів по 2 крейцери від кожної голови худоби, яка виганялася за межі краю» [6, с.49].

Як стверджував Г. фон Сплєні, усі ці доходи розподілялися наступним чином: Старостове Чернівців – 5625 фл., Старостове Сучави – 3125 фл., Двірничє велике – 250 фл., Двірничє мале – 50 фл., Шатрарит – 100 фл. [6, с.50].

Накази волосні старости отримували від господаря або від державної ради (дивану) і були їм підзвітні.

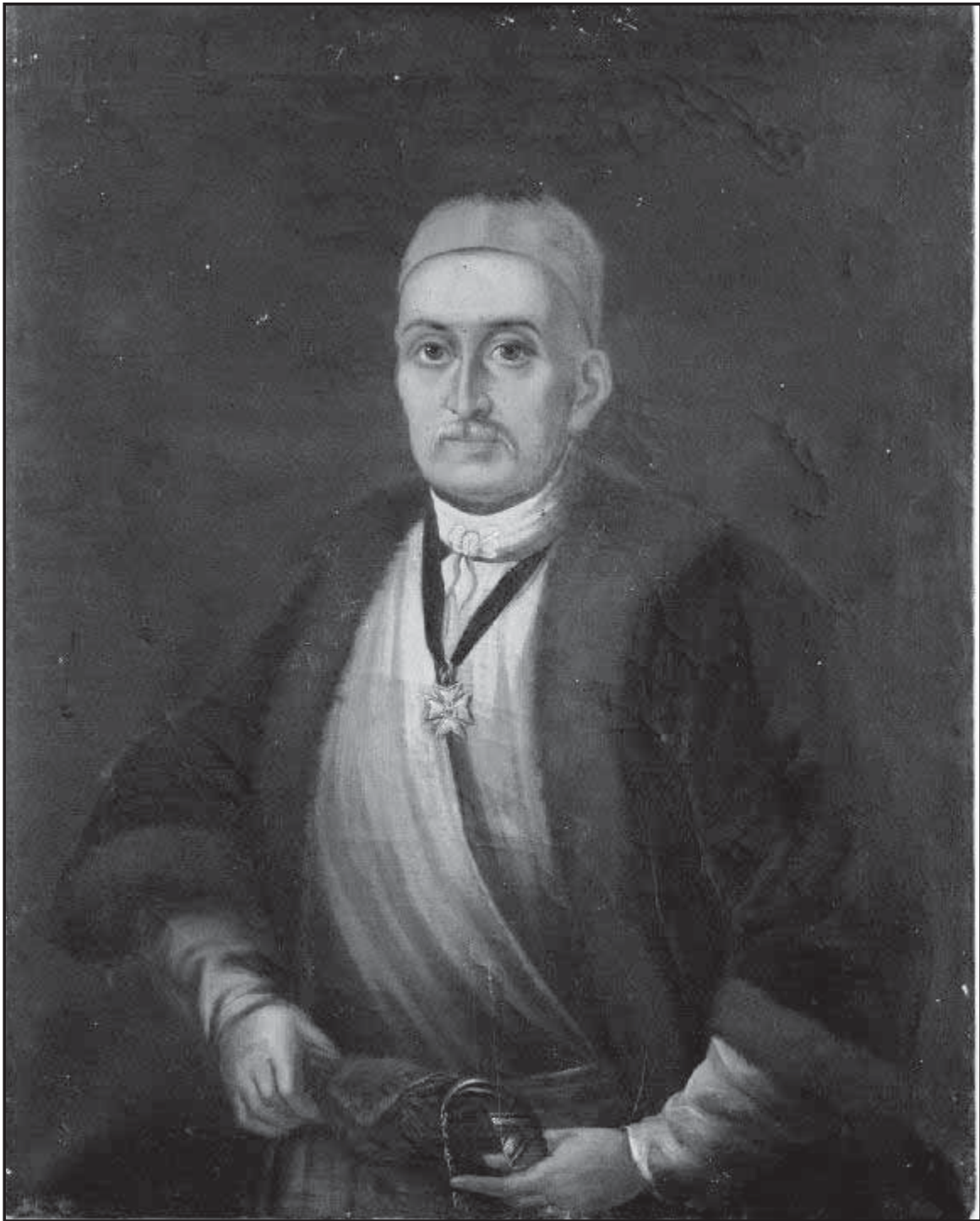
Будучи найвищими політичними чиновниками свого округу вони повинні були вживати заходів при численних сутичках на польському кордоні, особливо з кінця XVI століття. Наприклад, 1527 року воєвода Петру Рареш послав старостів хотинського Влада та чернівецького Тому Барновського на сейм до Пьотркова для зустрічі з королем Сигізмундом I, щоб вони повідомили його про вступ Петру на престол та просили поновлення союзу.

Крім того, хотинський і чернівецький старости займалися, як уже було сказано вище, вирішенням спорів між підданими воєводи і короля на польсько-молдавському кордоні. З польського боку це було віднесено до компетенції воєводи руських земель та кам'янецького старости [30, с.144; 40, с.35-36].

Так, у 1519 р. на перемовини з представниками польського короля Сигізмунда I воєводою руських земель Оттом з Ходича та стольником кам'янецької землі Миколаєм Іскрицьким молдавський воєвода Штефєніца відправив своїх радників і урядників Гринкевича й Талабу, старостів хотинських, шатрара Івониша, гуменника Киржу та чернівецького старосту Петрику, котрі постановили, «як від цього часу має зберігатися між обома сторонами пограничне право» і мають збиратися щорічно сейми біля Хотина та на Колачині поперемінно на польському й молдавському боці кордону [30, с.144].

Так само, коли росіяни 1709 року, переслідуючи розгромлених шведів, перейшли молдавський кордон, чернівецького старосту залучили до комісії, яка мала встановити міру порушення кордону. Староста повинен був також відповідно протидіяти конфедератами, які втекли на молдавську територію. Чернівецькі старости мали також доповідати воєводі про події на кордоні у 1768 р., коли в Молдавії було встановлене російське управління й П. Гартенберг виявив бажання у 1770 році заснувати в Садагурі монетний двір. Він спочатку вів перемовини з чернівецькими ісправниками Л. Імбо та І. Хереску [40, с.36-37; 32, с.23].

Староста приймав також іноземних послів, надавав їм притулок та допомогу при від'їзді. Так, 1762 року англійський посол Д. Портер з дружиною і свитою перебував у Чернівцях та був гостем старости

Мал. 3. Чернівецький ісправник Леон Імбо

Мал. 4. Хотинський пиркелаб Мирон Костін

Є. Міло. Як зазначав у своєму щоденнику єзуїт Й. Р. Боскович, який супроводжував в дорозі амбасадора, староста виїхав назустріч послу аж до Мольниці гарною каретою, запряженою шістьма кіньми, а під час перебування Портера у Чернівцях найкращим чином дбав про всю компанію та сприяв у подальшій подорожі, подарувавши на дорогу 4 пляшки вина. Це не завадило єзуїту Босковичу у подорожніх нотатках обізвати православних жителів міста над Прутом схизматичними греками, а чернівецького старосту запідозрити в тому, що він хотів якнайшвидше спровадити своїх гостей до Польщі [25, с.299-208].

Волосні старости мали заступників – «намісників», які їм допомагали у веденні адміністративних та судових справ. Мабуть, такими службовцями були намісник (заступник чернівецького старости Діми) Чіходар, згаданий в купчій грамоті на с. Валява від 4 серпня 1645 р. [31, с.39] та «Даріє, намісник Чернівецький», згаданий 1705 року [15, с.128].

В кінці XVI – XVIII ст. поряд з пиркелабами з подібними повноваженнями в цинутах виступали великі ветави (вавтави) цинутів, які згодом називалися великими капітанами. Вони командували військовими людьми – служиторами, крім цього стали брати участь в місцевому управлінні, співпрацюючи з пиркелабами і надаючи їм допомогу у забезпеченні повного стягнення податей з населення. Також виконували роль свого роду вищих судових службовців, а інколи нотаріально посвідчували купчі документи [40, с.37]. Наприклад, у 70-х роках XVI ст. великим сучавським витавом був Іонашко, син великого ворника Горішньої землі Білея [44, с.293-294]. 1594 року в Сучаві згадується великий ватаг Корлатеску, який разом з членами міського самоврядування засвідчив купчу грамоту ватагу з с. Багринешти Сучавської волості Костіну на придбану від Кристі, сина Телешмана, частину цього поселення [27, с.200].

14 грудня 1600 р. «Георгі писар Черновскіи и Бобрик вел вьтах и Бахрин Хрьцу и Іарчи вьтаж» так само посвідчили акт продажу пану Кракалії Марікою, донькою Боіщан, частини Ленківців та Василієм, сином Онушка, частини Рогізни [19, с.79]. 7 березня 1606 р. воєвода Єремія Могила наказав чернівецькому старості Ленці та великому ватагу цього цинуту Бобріку владнати конфлікт між Ончулом Юрашковичем та Мироном з Чорнівки, що стався через межі між їхніми отчинами – Чорнівкою та Кадобештами, Василевцями й Тоутрами. Для розмежування їм вказувалося зібрати ватагів з волості і добрих людей [19, с.95]. У 1609 р. розмежуванням частин села Калинешти над Черемошем між Грамою, Петрашком Стирчею й

Теутулом займалися ватави Багріл, Ілія та Гурбан [19, с.106]. У грамоті від 15 травня згадується великий ветав Сучавський Думітрашко Шолдан [44, с.447], а у акті за 1762 р. фігурує «ватав в Сучаві» Козма [27, с.411].

Деякі великі ветави ставали волосними старостами і навпаки. Приміром, Константин Рошка, що згадується 4 липня 1601 р. як великий ветав Хотина, у акті від 25 червня 1617 р. зазначений як хотинський пиркелаб. Натомість, Ончул Юрашкович, який в документі від 15 серпня 1616 р. фігурує як чернівецький староста, в акті від 8 березня 1620 р. згадується як великий ветав в Сучаві [45, с.240].

З-поміж інших воєводських чиновників треба назвати в першу чергу митників (вамешів), які з XV до XVIII ст. стягували у Чернівцях, Хотині та Сучаві визначену плату за провіз товарів, а також за худобу й коней. У грамоті від 11 червня 1594 р. міститься згадка про митника Іллю у Чернівцях [31, с.39]. У 1610 р. чернівецький митник Кондра виступив свідком продажу частини с. Кебешти, при її купівлі чернівецьким старостою Ончулом Юрашковичем [14, с.70]. У документі від 28 січня 1609 р. згадується «Зота вамеш» в Сучаві [19, с.103]. В акті за серпень 1645 р. міститься згадка про чернівецького митника Дупу Трандафіра, який був свідком продажу села Валява [31, с.39]. У 1771 р. вамешем у Чернівцях був Костя Георгіу, який продав у місті місце під хату пагарнику Лсону Імбаульту (Імбо) [18, с.230].

Слід сказати, що митник вважався авторитетною особою. На це вказує, зокрема, той факт, що у 1763 р. він виконував обов'язки відсутнього чернівецького старости, який змушений був поїхати до Ясс через смерть дружини [40, с.34.].

Влада волосних старост та їхніх урядників не поширювалася на окремі населені пункти, власники яких отримували від воєвод імунітет щодо агентів держави – аналог візантійської ескусії [37, с.15, 20-24]. До таких поселень, наприклад, належало село «Борхинешти» (Багринешть) Сучавської волості. У грамоті господаря Штефана Великого монастирю Молдавиця від 31 серпня 1458 р. зазначалося, що жителі згаданого монастирського села отримали «слобозию» і через це, «да не ходят у тум сели ни глобници от Сочавя, и ни илишари, ни подвод не дают, ни посаду, ни на млинах наших да не робят, ни вино да не возят, и десятину от пчел и от свини да не дают, ни слид злодейских да не гонят у село том хотару и не примут, и на город Сочаве не робят от того село, а на воиско то кто да идут тоти люди, коли прилучится самому господства ми ити на войско, тогди и тоты люди да идут на войску, а иногда николи. Алеж тот приход

ко уси службы от того село, то уси да прислухает к святой церкви от Молдавици» [2, с.148-149].

Такий самий імунітет щодо агентів влади мало село «Великий Коцмань» з присілками, яке належало Радівецькому єпископству. У грамоті від 30 серпня 1479 р. стосовно жителів цього єпископського поселення воєвода Штефан Великий так само застерігав, щоби «ни един наш боярин, ани староста от Цьцина, ани глобниці, ани переруби, ни судити их, ани глобу узети от них не за великое дило, ани за малое дило, ни за душогубство, ни за волочение дивку, шо съ там у Коцмани будет учинит, але щоби их судили наши епискупи или дворниці их, яко више пишем» [14, с.5]. 23 серпня 1481 р. господар видав повторну імунітетну грамоту по єпископських вотчинах в Кіцмані і Радівцях, «аби не имали дило ни един наш боярин, ани староста от Цьцина, ани глобниці, ани переруби (...) И тих наши слуги переруби аби негонили тоти люди от Коцманя ни на город, ни на млини, ни на наши дворове, съ иными земельне (...) и до тих припаси никто аби не мал ни жадное дело, ани аби имал дило епискупа нашего от Радовцех, или дворницы их» [20, с.256].

Проте на рубежі XVI – XVII ст. воєводські урядники й служитори, з огляду на безладдя під час військових конфліктів, очевидно, не завжди зважали на право імунітету володінь Радівецького єпископства у Кіцмані і вдавалися до різних самочинних поборів, на що вказує грамота молдавського воєводи Єремії Мовіле від 15 червня 1605 р., у якій господар наказував старості з Чернівців, ватавам генцарів (гусарів) і глобникам залишити село Коцмань Радівецької єпископії у спокої, бо ті вимагали в селян хутро [45, с.170].

Аналогічним імунітетом щодо волосної адміністрації користувалося також село Топорівці, пожертвуване 9 грудня 1627 р. воєводою Мироном Барновським-Могилою монастиреві Успення Пресвятої Богородиці в Яссах, що був приклонений храму Воскресіння Господнього в Єрусалимі. Відмовившись від усіх прибутків з цього поселення на користь ченців, воєвода застерігав волосних службовців від будь-якого втручання в справи села: «Да не имают в ничисож валуите их а аще обръщете яма многи за колико пишем маи више да съ възмит от них горщину и десьтину по правдою якож съ възмет и отиншаа земли и да бъдет от висях вишеписаних дабилах и ангаріях еже сут на иних люди в. земли господства ми ни глобниці ни дешюгубинари да не имают трьбу таму аще сълучится нькаа мертва за чоловими да не имаєт трьбу рабити велици с ворникци или глоабє възимаєт от того село не а имают възьти калугери от свьтаа

монастир єж господства ми създахом в трог Яскому да събирает тях всях да посилает до калугери еже прѣбивают до Иерусалимскаго церква яко да бѣдет им за обораніе и за обльченіе и за інших потребах тому святому мѣсту и церков Божіи» [19, с.149-151]. 1633 року воєвода Моїсей Могила підтвердив за монастирем Барновського в Яссах с. Топорівці, нагадував «вѣсим прѣкалабим от града Хотинском и старостам Чернѣуцком и прочи вѣсим слугим господства ми и глобници и дешугубинари и олькари и подводари и инних вѣ ничикои не валуите на них, а кто бѣдет или дешугубину или прилучится нѣкаа смрть человека да възмет отци них им от тоа свѣтаа монастир вѣсти им за облеченіе, а глобници и дешегубинари и прѣкълаби да не имают ни єдиною потребу ни вѣ село да не вѣлазит» [19, с.104, 158-159]. У грамоті, виданій господарем Антіохом Кантемиром 2 червня 1705 року, ще раз нагадувалося Черні-вєцькому старості та волосним урядникам, що їм забороняється втручатися у справи села Топорівці, а судовим чиновникам не дозволялося ні штрафувати людей з цього поселення, ні виносити який-небудь вирок, бо тільки настоятель Барновського монастиря в Яссах має право в Топорівцях займатися судочинством, карати винних та накладати грошові штрафи [19, с.214-215].

1741 року молдавський воєвода К. Маврокордат видав для Молдавії так званий «Статут». Відповідно до цього документа у волості призначалися по два старости – ісправники. Функції останніх були чітко регламентовані. Зокрема, ісправникам вказувалося, що вони мають чинити суд, але не повинні брати жодних штрафів, данин, відробіткових днів, за винятком штрафів зі зlodіїв, які вони можуть отримувати. Вони не можуть «нічого брати з купецьких, чи вірменських, чи жидівських, або інших будинків». Вони також не повинні мати «жодних намісників у волостях, але самі мають бути судьями». Без відома волосного ісправника, «жодній урядовій людині з наказами по волості не ходити, і нікому не дозволено чинити сваволлю». Упійманих зlodіїв повинні ісправники лише допитати і дізнатися кого і наскільки пограбували, а відтак негайно відправити їх в диван, повідомляючи при тому письмово про шкоду, яку ті завдали. Ісправники повинні наглядати у своїх волостях за священиками, іподияконами та іншими людьми, позбавленими дару й таких, що носять духовну одежу, і не карати таких людей, але давати їм печатки.

Також вони повинні були здійснювати нагляд, щоб настоятелі монастирів, бояри і жителі не продавали доходи своїх маєтків туркам, «а коли знайдуть такий маєток, проданий туркам, то такий заберуть в скарбницю», а дохід з нього піде ісправнику. Ісправники не мали

права збирати додаткових податей і давати служителям жалування, бо десятину, яку збирали злоташі, слід було доправляти у скарбницю. Крім того, у статуті вказувалося, що поселяни не вечини (не кріпаки), які «живуть в монастирських та боярських маєтках, повинні працювати кожний по 12 днів на рік і давати десятину, а вечини мають працювати за звичаєм». «Митники, пиркелаби, коминарі, бесменарі (збирачі грошей за найм землі), мортасеми, урари (різні збирачі)», крім зазначених у інструкціях воєводи податей, ні від кого не повинні брати більше. Також слуги сільського голови, якщо де-небудь зайдуть жінок і дівчат гулящих, не повинні брати нічого ні від такої жінки, як і від чоловіка, який мав з нею справу, без суду волосного ісправника. «А за намовою людей і бездоказово не можна було звинувачувати будь-яку жінку чи дівчину, ані обручати їх» [7, с.492, 494, 496-498; 42, с.562].

У всі околиці (стани), на які ділився цинут, ісправники призначали «намісників», завданням яких було допомагати ісправнику у всіх справах, а також вирішувати дрібні правові питання [6, с.35]. У документі, виданому 28 січня 1769 р. чернівецьким ісправником спатарем Георге щодо призначення Іоніце Табере намісником Дністерського околу, останньому, між іншим, наказувалося, «щоби він був наглядачем і опікуном цього околу і повсякчас наглядав за кордонами і суміжними територіями його околу та щоби складав звіти щодо усіх закутків і спостерігав за сусідньою територією і пильнував кордони». Також, коли віднайдуться ним якісь недоліки, аби посилав йому (старості) «за звичаєм». Стосовно випадків, які потребують невеликих судових рішень, надається «йому право їх розшукувати, але у разі великих (значних) випадків, щоб не втручався», а має їх відправляти до старости та «як і у випадках з незначними подіями, має додати супровідне пояснення або надіслати повідомлення про це, а коли буде більш важлива подія, має так само скласти про неї звіт і відіслати» старості, а «коли буде вважати за потрібне, може відіслати й особу, яка до цієї значної події спричинилася». Він також повідомляє «ворникам з різних сіл про прихід названого намісника», висловлюючи переконання, що вони будуть збирати припаси (натуральні данини) в селах і виконувати його доручення, що буде наказано, «бо як доводить щорічна практика, особа, яка це не виконуватиме, буде покарана словом» [18, с.218].

Крім намісників, у кожний околиці призначалися два злоташі, або збирачі податків, які передавали зібрані гроші призначеним старостою логофетам [6, с.35-36].

Під кінець молдавського правління кожному старості підпорядковувалися три логофети, яких ще називали писарями. Один з них повинен був переказувати старості гроші, зібрані збирачами податків, а інші два займалися «кореспонденцією та процесуальними справами» і їх «використовували на процесах» [6, с.35].

Залежно від величини цинуту ісправникам надавалася певна кількість піших судових служителів – биранів, якими керував капітан [6, с.36]. У Чернівецькій волості, наприклад, за переписом 1772 року налічувалося 76 биранів (59 з яких мешкало в Чернівцях, 14 – на Роші, 2 – у Раранчі та 1 – на Жучці) [3, с.116, 119]. Крім піших служителів, у розпорядженні старости були кінні судові службовці – имблатори (умблатори) під орудою ваташа. З перепису 1772 року довідуємося, що в Чернівцях проживало 26 умблаторів, на Роші – 9, у Молодії – 2, у Кіцмані – 9, у Давидештах – 1, у Боянчуку – 5, у Киселеві – 2, у Станештах над Черемошем – 8, у Волоці над Черемошем – 7 та у Карапчеві над Черемошем – 1 [3, с.116, 117, 121, 123, 125, 127, 129].

Своєрідну земельну міліцію складали кінні арнаути, якими командував чауш. Їх часто використовували для передачі депеш, здебільшого до воєводського двору в Яссах [6, с.36]. У переписних відомостях 1772 року в Чернівецькій волості зафіксовано 18 арнаутів (15 – у Чернівцях, очільником їх був ватавом Лупул, 1 – на Роші та 2 – в Молодії) [3, с.116-117]. Варто відзначити, що у Молдавії арнаути, яких вербували з греків та албанців, вперше з'явилися під час правління Константина Маврокордата (1741 – 1743 рр.) як персональна гвардія господаря [45, с.207].

Австрійський генерал Г. фон Сплени стверджував у 1775 р., що на службі у Чернівецького старости перебувало 40 биран з капітаном, 30 умблаторів з ватагом та 10 арнаутів з чаушем. За його словами, «бирани й умблатори не мали, як правило, ніякого утримання і задовольнялися тим, що вимагали платню в арештантів, яких вони перевозили, та вносили менше трибуту, ніж інші селяни, хоч мали з ними однакове господарство. Арнаути отримували від воєводи 5 флоринів щомісячно і зовсім не платили трибуту» [6, с.36].

Нагляд за кордоном з Польщею в Чернівецькій волості був покладений на великого капітана, під командою якого було 4 капітани та більше сотні каларашів, або прикордонників, які одночасно виконували обов'язки кінних митників. Серед їх обов'язків була охорона кордонів з Польщею, а також недопущення еміграції [6, с.36-37], та боротьба з контрабандою [23, с.LVIII]. У документі, датованому 1739 роком, згадано каларашів з Кіцманя, які «охороняють

переходи» [41, с.154]. У 1741 р. великий капітан Кіцманя, а саме він був безпосереднім командиром каларашів, отримав розпорядження «опікуватися охороною кордонів від ляхів», які переходять границю і чинять шкоду на землях Молдавії (рубують і беруть ліс) [15, с.142].

У середині XVIII ст. сила влади капітанів була суттєво обмежена господарем Константином Маврокордатом, який підпорядкував їх волосним ісправникам. Зокрема, у 1742 р. Константин Маврокордат наказував чернівецькому старості, щоб капітан з Кіцманя слухався його як старшого за віком боярина і як старосту [45, с.251].

У самому центрі капітанства – Кіцмані, кількість каларашів була невелика. Наприклад, 1758 року в цьому поселенні, яке належало Радівецькій єпископії, їх налічувалося лише 16 чол. Більшість каларашів мешкала в Хлівищі, Киселеві, Костештах та Карапчеві над Черемошем. Єпископ Радівецький Досифей (Хереску) запропонував перевести всіх каларашів з Кіцманя до Хлівища. Його підтримав в цьому питанні Молдавський митрополит Яків (Путняну), який звернувся з таким клопотанням до воєводи Скарлата Гіки. Новий молдавський господар Іоан Теодор Каллімахі у 1760 р. видав наказ про переведення всіх каларашів з Кіцманя до Хлівища, «і щоб в інших маєтках єпископства калараші не мешкали». У 1761 р. воєвода звелів колишнім каларашам в Кіцмані, які вже не служили, взамін за звільнення від солериту виконувати повинності на користь Радівецької єпископії [41, с.184; 16, с.186-187]. Згідно з переписом 1772 року в Чернівецькому цинуті налічувалося 160 каларашів. Найбільше їх мешкало в Шубранці (21 чол), Хлівищі (21 чол. зі старшиною), Киселеві (20 чол.), Костештах (39 чол.), Карапчеві над Черемошем (50 чол.). Покілька каларашів жило в Онуті й Самушині (3 чол.) та Миткові (3 чол.). Поодному – на Роші і в Слободі Миткові [3, с.116, 120, 121, 123, 124, 125, 126, 129].

Набиралися підрозділи каларашів з вільних селян, які за службу господарю користувалися фіскальними та майновими привілеями [45, с.103-104]. За твердженням Г. фон Сплени, «вони не мали ніякої фіксованої платні», окрім деякої частини від податків та зменшеного трибуту (биру) [6, с.37].

З джерел відомі імена деяких великих капітанів або капітанів Кіцманя і Чернівців. Зокрема, у грамоті про продаж села Броскауци Чернівецької волості, датованій 4 березня 1648 р., у числі свідків згаданий ісправник з Коцманя Крецул [13, с.250]. Наступним капітаном, що згадується в актах, був Думирашко Калмуцкій, який у 1710 р. фігурує як колишній великий капітан. Натомість у 1711 та

1712 рр. він вже згаданий як великий капітан. Відтак капітаном був Ганкул. Але у 1714 р. воєвода Ніколає Маврокордат дав вказівку всім капітанам й каларашам Чернівецької волості, щоб вони виконували розпорядження Думитрашку Калмуцкого, якого він призначив замість Ганкула «великим капітаном Чернівців». У 1717 р. Д. Калмуцкий знов згадується як колишній великий капітан. У грамоті від 8 липня 1730 р. великим капітаном Кіцманя названо Манолія Замфіра. У актах 1736 – 1741 рр. М. Замфір згаданий уже як колишній великий капітан Кіцманя. В 1736 р. капітаном Кіцманя був Апостол Мігулець (Мігу) [41, с.185]. У 1741 – 1742 рр. як великий капітан фігурує Гавриїл Некулче, син ворника й літописця Іона Некулче [43, с.47; 24, с. 301, 335, 343]. У грамоті за 1746 рік, що стосувалася скарги бояр села Станівці на селян, згаданий капітан Кіцманя Георге Пирвул. В 1747 – 1748, 1751 та 1756 роках великим капітаном Кіцманя і Чернівців знову був М. Замфір [41, с.185; 38, с.138], який 10 травня 1748 р. подарував монастирю Гореча цілину в Чернівцях, куплену перед тим у синів Григоре Унгурияна [36, с.24]. На рубежі 1758 – 1759 рр. в акті про встановлення межі Ленківців згадується великий капітан Васіле Думітреску. Під кінець молдавського володарювання в джерелах згадується колишній капітан прикордонної служби мазил Василій Єремєвич та великий капітан Теодор Хереску – брат чернівецького ісправника, медельничера Ілії та Радівецького єпископа Досифея (Хереску) [40, с.40].

На утримання великого капітана Кіцманя, згідно з грамотою воєводи Григорія Гіки від 1739 року, польські вірмени, що торгували худобою, повинні були давати, за звичаєм, 1 лей з череди. Австрійський генерал Г. фон Сплєні, описуючи молдавську адміністрацію краю у третій чверті XVIII ст., стверджував, що прикордонний капітан у Кіцмані отримував «за кожную підводу товару по 2 кр., за кожную підводу сіна, яка провозилася іноземцем – 3 кр., з однієї голови великої рогатої худоби – 2 кр., за одну вівцю – 0,5 кр., за одну свиню – 0,25 кр.» За словами генерала, ці кошти називалися «капітаніє де Коцмань» і загалом складали 800 фл. [6, с.48, 50].

Переписні відомості 1774 року констатують наявність каларашів не лише в Чернівецькому, але й у ряді сіл Хотинського цинуту, який на певний час російська окупаційна військова адміністрація повернула до складу Молдавії. Зокрема, 68 каларашів зафіксовано у Ванчикауцах. 63 – у Чепелеуцах та 136 – у Ларзі [4, с.173-174]. Цікаво, що в 1712 р., коли турки зайняли Хотинську фортецю, у Хотині ще згадується великий капітан [45, с.256].

Окремо варто зупинитися на стражерах, які так само як калараші несли повинність по охороні кордонів країни та користувалися певними привілеями. Одна з перших згадок про стражу міститься у грамоті львівським купцям, виданій господарем Олександром Добрим у Сучаві 8 жовтня 1408 р. Перелічуючи митні пункти, воєвода, між іншим, вказує негоціантам на можливість сплати мита не лише на митницях та перевозах, але й «на сторожоу» [31, с.634]. Про це ж мовиться в грамоті, яку видав 18 березня 1434 р. купцям зі Львова син Олександра воєвода Штефан [27, с.91]. Стражу несли жителі окремих сіл, розташованих поблизу державного кордону. Від інших повинностей воєвода їх звільняв. Про це, зокрема, йдеться у привілеї стражерам з Опришан, наданому господарем Єремією Могилою в жовтні 1604 р., у якому зазначено: «Дали єсми єсє лист господства ми стрьжаром от Опришани на то они да имають дрижати страж якож бив обичай з давна, а на ловитв да не имають ходити николиже токмо да имають пазити страж; протож никто да не смьєт их извадити на ловитв или маи болше валовате прьд сим листом господства ми» [19, с.91]. Кимполунзькі стражери комплектувалися місцевими плаєшами. У 1769 р. ворник Кимпулунгу доносив, що там є стража порядна з плаєшів для охорони [45, с.155]. Монастирські села, що користувалися імунітетом, звільнялися від несення стражі. Наприклад, у грамоті 1475 року зазначалося, що жителі села монастиря Городнік не повинні були ходити ні у стражу, ні у військо [45, с.154].

Переписи населення Молдавії 1772 та 1774 рр. вже не згадують стражерів. Очевидно, ця категорія служиторів злилася з панцирами – новим формуванням, створеним при воєводі Грігорі ІІ Гікі (1726 – 1733 рр.) для охорони порядку. Панцири набиралися з місцевих жителів і були розподілені по волостях. Командували ними капітани цинутів [45, с.208]. Іноді їх використовували для розсилок, як наприклад, панцирів з Опришень, яких там за переписом 1772 р. налічувалося 25 чол. [3, с.53-54].

Перші згадки про панцирів в північних волостях Молдавської землі зустрічаються у 40-х роках ХVІІІ ст. Так, у акті від 15 січня 1748 р., виданому господарем Грігорі ІІ Гікою та адресованому боярину Лефтеру, великому капітану в Ропчі, йдеться про панцирів з с. Терблече (вотчини монастиря Путна), яких з огляду на їхню службу звільнили від биру [17, с.52; 45, с.209]. У переписі населення Молдавії за 1772 р. панцири згадуються у містечку Вижниця (10 чол.) та с. Жучка (5 чол.) Чернівецької волості [3, с.130, 120], а також у с. Ватра Кимпулунгулуй, Яблониця, Кимпулунг, Расточили, Ватра Путилій,

Гура Путилій, Плоська Кимпулунг-Чернівецького цинуту (загалом 35 чол.) [3, с.65-66]. Наступний перепис, проведений у червні 1774 р., засвідчує наявність панцирів в Кимпулунг-Сучавському (20 чол.) та Сучавському (147 чол.) цинутах [3, с. 242, 244, 246, 249, 250, 251, 252, 255, 256]. У Сучавській волості вони згадуються, зокрема, у Ропчі, Іжештах, Опришень, Кам'янці, Міговень (21 панцир ісправника), Іцкань (11 панцирів ісправника), Сучаві (2 панцири ісправника), Беркешешть (3 панцири ісправника), Літень (23 панцири ісправника), Драгаешть (47 панцирів ісправника), Мазанешть (17 панцирів ісправника) [3, с.53-54, 336, 337, 338, 342, 343, 345, 346]. Всі панцирі записані як звільнені від усіх повинностей.

На командирів панцирів покладался також обов'язок слідкували за належним виконанням селянами повинностей. Так, у 1767 р. воєвода Молдавії Грігоре Іон Каллімахі наказував Андрію, капітану з Ропчі, щоби він простежив за тим, аби селяни з Багринешть вчасно давали дижму [18, с.28].

У Хотині в 1656 р. для охорони стояв загін доробанців-піхотинців на чолі з агою [45, с.129].

У Чернівцях волосна адміністрація іноді послуговувалася «бешліями» – найманими турецькими вояками з поліцейськими функціями, яких використовували в Молдавії [45, с.205-206].

Таким чином, всі перелічені вище категорії служителів у різній мірі використовувалися старостами-ісправниками як для служби безпеки, так і при різних правових справах.

Для розмежування маєтків та для інших справ пиркелаби, старости, а відтак ісправники часто використовували мазилів, тобто представників молдавського дворянства другого класу. В деяких грамотах їх просто-таки називають «мазіями-межувальниками» при волосному старості. Крім того, у волостях діяли керівники робіт з будівництва та укріплення фортець (перерубці), збирачі судових штрафів (глобники та припашари), збирачі податків на військо та адміністрацію (ілішарі) та ін. «Глобниці» та «перерубци», зокрема, згадані у грамотах від 30 серпня 1479 р. та 23 серпня 1481 р., якими воєвода Штефан Великий звільняв Кіцманські та Радівецькі володіння єпископства у Радівцях від збирання ними штрафів на користь держави та обтяження єпископських селян різними державними роботами й повинностями [14, с.5; 20, с.256]. А про «глобниці» та «дешугубинари» міститься згадка в грамоті від 7 січня 1608 р., якою господар Константин Могила «дадохом глоабе и дешугубини» в селі Дрегушени та в «Драчиниціи и половина

село Костещи у волост Чернџуцикоє» монастирю Побрата [19, с.100-101].

Загалом говорячи про місцеву адміністрацію у волостях-цинутах наприкінці молдавського правління, австрійський адміністратор Буковини генерал-майор Г. фон Сплени у 1775 р. констатував, що призначений воєводою староста, ісправник, ворник або пиркелаб були відповідальними за збір трибуту (биру) і проводили судові процеси. «Ці чиновники отримували накази від дивану, або від верховного керівництва, розташованого в Яссах, і туди ж відсилали, свої звіти». Свої обов'язки вони виконували не довічно, а лише протягом двох або трьох років. Причому, на посаду призначалися ті, хто запропонував за неї найбільшу ціну. Зусилля такого чиновника докладались лише для того, щоб потім повернути собі гроші, які були витрачені для отримання посади, і всіма правдами й неправдами збагатитись у найкоротший час без найменших побоювань покарання» [6, с.35, 37].

Таким чином, підбиваючи підсумки, можна констатувати, що найвища влада в Молдавській землі була зосереджена в руках господаря та державної ради, до якої входили великі й малі бояри, що посідали найвищі уряди в державній адміністрації. За часів господаря Штефана Великого утвердилася практика участі у державній раді вищих духовних осіб країни, а також капітанів та витязів. У XVI ст., після того як Молдавська земля потрапила у васальну залежність від Османської імперії, державну раду під турецьким впливом стали називати диваном. Господарю та дивану належала в країні не лише вища адміністративна, але й судова влада. На регіональному рівні для північної частини Молдавії вищою судовою інстанцією був великий ворник Горішньої землі в Дорохої. Менші ворники знаходилися в Сучаві, Хотині, Чернівцях.

Владні повноваження у волостях-цинутах здійснювали намісники господаря – пиркелаби або старости, які належали до членів державної ради. Вони були комендантами замків та керівниками відповідних волостей, здійснюючи на їх території від імені господаря адміністративні, фіскальні та судові функції. На відміну від сучавського та хотинського пиркелабів, а також старости, який колись сидів в Цецині, чернівецький староста пиркелабом не був (зважаючи на відсутність в Чернівцях укріплень), а виступав лише керівником волості. У замки – центри волостей, що мали стратегічне значення, такі як, наприклад, Хотин та Сучава, воєводи нерідко призначали комендантами своїх родичів та приближених людей. Починаючи з XVI ст., спостерігається досить часта ротація чернівецьких старост,

хотинських пиркелабів та сучавських портарів-гетьманів, що було зумовлено частою зміною господарів на молдавському престолі.

Волосні старости-пиркелаби мали у своєму підпорядкуванні численний адміністративно-фіскальний та судовий апарат, а також господарських слуг – служиторів. Останні, крім військової служби, виконували різноманітні доручення у сфері місцевого урядування, фіскалу та судочинства, а також охорони порядку.

Після 1711 р. Оттоманська Порта змінила політичний режим та юридичний статус Молдавії, призначаючи господарями греків-фанаріотів. Зміцнення влади господарів-фанаріотів на противагу місцевому боярству, раціоналізація державного устрою та підвищення економічної здатності платників податків призвела до розробки низки реформ в політико-адміністративній системі та соціально-економічному житті. У 1741 р. на чолі всіх цинутів Молдавії, в тому числі Чернівецького та Сучавського, подібно як до того у Валахії, були поставлені ісправники. Відбулося більш чітко розмежування між цивільною і військовою владою на місцях. Обмежено владу великих капітанів та підпорядковано їх ісправникам. В околицях, на які було поділено цинутів, ісправники стали призначати намісників з чітко окресленим колом функцій. Голови волосної та околицької адміністрації для успішного здійснення покладених на них господарем і диваном повноважень мали у своєму розпорядженні кількох логофетів, злоташів та численний корпус служиторів. Адміністративні реформи господарів-фанаріотів, до певної міри, поліпшили ефективність роботи органів державної влади, проте так і не викоринили зловживань та корупції в рядах воєводської адміністрації на місцях, оскільки за винятком регалій для вищих урядників більшість службовців не отримували жодної винагороди за виконання своїх функцій, користуючись лише певними привілеями в оподаткуванні, а тому займалися утисками й здирництвом непривілейованих верств населення цинутів.

Джерела та література: 1. Кантемир Д. Описание Молдавии. – Кишинев, 1973; 2. Молдавия в эпоху феодализма. – Кишинев, 1978. – Т. II; 3. Молдавия в эпоху феодализма: Переписи населения Молдавии в 1772 – 1773 и 1774 гг. – Кишинев, 1975. – Т. VII. – Ч.1; 4. Молдавия в эпоху феодализма: Переписи населения Молдавии в 1772 – 1773 и 1774 гг. – Кишинев, 1975. – Т. VII. – Ч.2; 5. Славяно-молдавские летописи XV – XVI вв. / Ф. А. Грекул. – М., 1976; 6. Сплени Г. фон. Опис Буковини / пер. з нім., передмова і коментар О. Д. Огуя, М. М. Сайка. Чернівці, 1995; 7. Уставъ Молдавіи 1741 года, изданный Іо Константиномъ Николаемъ Вель Воєводою, Божією милостію Господаремъ земли Молдавской // Записки императорскаго Одесскаго общества исторіи и древностей. – Одесса, 1877. – Томъ десятый. – С.492-498; 8. Челеби Э. Книга

путешествий (извлечения из сочинения турецького путешественника XVII века). Вып. 1. Земли Молдавии и Украины. – М., 1961; **9.** Calatori străini despre Țările Române. – București, 1983. – Vol. VIII; **10.** Costin N. Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumini pîna la 1601 și de la 1709 la 1711. – Iași, 1976; **11.** Documenta Romaniae Historica. Seria A. Moldova. – București, 1975. – Vol.1; **12.** Documenta Romaniae Historica. Seria A. Moldova. – București, 1976. – Vol.2; **13.** Documente bucovinene / Teodor Bălan. – Cernăuți, 1933. – Vol. I; **14.** Documente bucovinene / Teodor Bălan. – Cernăuți, 1934. – Vol. II; **15.** Documente bucovinene / Teodor Bălan. – Cernăuți, 1937. – Vol. III; **16.** Documente bucovinene / Teodor Bălan. – Cernăuți, 1938. – Vol. IV; **17.** Documente bucovinene / Teodor Bălan. – Cernăuți, 1939. – Vol. V; **18.** Documente bucovinene / Teodor Bălan. – București, 1942. – Vol. VI; **19.** Documente bucovinene / Teodor Bălan. – Iași, 2005. – Vol. VII; **20.** Documente moldovenesti înainte de Ștefan cel Mare / Publicate de Mihai Costachescu. – Iași, 1931. – Vol. I; **21.** Documente moldovenesti înainte de Ștefan cel Mare / Publicate de Mihai Costachescu. – Iași, 1932. – Vol. II; **22.** Documentele lui Ștefan cel Mare / Publ. de I. Bogdan. – București, 1913. – Vol. 2; **23.** Documentele privitoare la familia Callimachi/ Pub. de N. Iorga. – București, 1902. – Vol.1; **24.** Iorga N. Studii și documente cu privire la istoria românilor. – București, 1904. – Vol. VI. – Partea II; **25.** Journal d'un voyage de Constantinople en Pologne, fait a la suite de son Excellence Mr. Jaq. Porter, Ambassadeur d'Angleterre, par le R.P. Joseph Boscovich, de la Comp. de Jesus, en M.DCC.LXII [1762]. – Lousanne, M.DCC. LXXII [1772]; **26.** Studii și documente cu privire la istoria Românilor / N. Iorga. – București, 1904. – Partea II; **27.** Suceava. Fila de istorie. Documente privitoare la istoria orașului 1388–1918. – București, 1989. – Vol. I; **28.** Vechi Documente Moldovenești / Publ. de Al. Vitencu. – Cernăuți, 1925; **29.** История Румынии / И. Болован, И.-А. Поп (координаторы) и др. – М., 2006; **30.** Масан О.М. Буковина як об'єкт міжнародних відносин з давніх часів до 1774 р. // Буковина в контексті європейських міжнародних відносин (з давніх часів до середини ХХ ст.) [Кол.моногр.] / В.М. Ботушанський, С.М. Гакман, Ю.І. Макар та ін. За заг. ред. В.М. Ботушанського. – Чернівці, 2005. – С.9-168; **31.** Масан О. Чернівці в другій половині XIV – XVIII ст. (до 1775 р.) // Чернівці: Історія і сучасність / За заг. ред. В. Ботушанського. – Чернівці, 2009. – С.23-74; **32.** Макар Ю.І., Пивоваров С.В., Юрійчук Ю.А. Садогурська монетарня. – Чернівці, 1998; **33.** Мохов Н.А. Молдавия эпохи феодализма (от древнейших времен до начала XIX века). – Кишинев, 1964; **34.** Однороженко О. Українська (руська) еліта доби Середньовіччя і раннього Модерну: структура та влада. – К., 2011; **35.** Советов В.П. Развитие феодализма и крестьяне в Молдавии: Очерки истории ренты в XVI – начале XVIII вв. – Кишинев, 1980; **36.** Чучко М.К. Православна обитель над Прутом: минуле і сьогодення чоловічого монастиря Різдва Пресвятої Богородиці «Гореча» в Чернівцях. – Чернівці, 2012; **37.** Яковенко П. А. Къ исторіи иммунитетъ въ Византіи. – Юрьевъ, 1908; **38.** Bălan T. Vornicia in Moldova. – Cernăuți, 1931; **39.** Filitti I.C. Despre vecea organizare administrative a principatelor Române. – București, 1935; **40.** Kaindl R.F. Geschichte von Czernowitz=Кайндль Р.Ф. Історія Чернівців. – Чернівці, 2005; **41.** Mareci H. Din arhiva lui Teodor Bălan (III) [Bălan T. Calarași de Coțmani]// Codrul Cosminului. – 2005. – №11. – P.183-200; **42.** Nistor I. Istoria românilor. – București, 2002. – Vol. 1; **43.** Nistor I. Români și ruteni în Bucovina. – București, 1915; **44.** Stoicescu N. Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova sec. XIV – XVII. – București, 1971; **45.** Stoicescu N. Curteni și slujitori. Contribuții la istoria armatei române. – București, 1968; **46.** Stoicescu N. Sfatul Domnesc și mării dregatorii din Țara Romaniasca și Moldavia (sec. XIV – XVII). – București, 1968; **47.** Шляпач М. Cetății medievale din Moldova (mijlocul sec. al XIV-lea). – Chișinău, 2004; **48.** Xenopol A. D. Istoria Românilor in Dacia Traiana. – Iassi, 1889. – Vol. II.